

ประชุมบทรำโคม

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ

กรมหลวงนครราชสีมา

โปรดให้พิมพ์ครั้งแรก ในการพระกุศล

เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๖๓

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสิมา มีรับสั่งมายังกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ว่าจะทรงจัดการปลงศพหม่อมเจ้าหญิงประทุมแมน ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๒ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ ซึ่งได้เคยมีอุปการะคุณแก่พระองค์มาแต่ก่อน ทรงพระศรัทธาจะพิมพ์หนังสือเปนของแจกสักเรื่อง ๑ โปรดให้กรรมการช่วยเลือกหาเรื่องหนังสือในหอพระสมุด ฯ ถวาย ถ้าและได้หนังสือซึ่งเนื่องในกรมขุนวรจักรธรานุภาพด้วย จะพอพระหฤไทยมาก มีกระแสรับสั่งดังนี้

ข้าพเจ้ารฦกได้ว่าหอพระสมุด ฯ เคยได้หนังสือเรื่องต่าง ๆ มาจากวังกรมขุนวรจักร ฯ หลายคราว จึงค้นดูในหนังสือพวกนั้น พบบทรำโคมมีอยู่ ๒ ชุด เปนบทรำโคมถวายพระพรในงานเฉลิมพระชัณษาใน

รัชกาลที่ ๔ แลรัชกาลที่ ๕ ชุด ๑ เปนบทรำโคมแต่งถวายพระพรกรมขุนวรจักร ฯ เมื่อพระชัณษาครบ ๕๐ ปี ชุด ๑ คิดเห็นว่าบทรำโคมเหล่านี้เปนหนังสือซึ่งตรงตามพระประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ฯ ด้วยการเล่นรำโคมเดิมเล่นอย่างญวน บทที่ขับร้องก็เปนภาษาญวน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีรับสั่งให้กรมขุนวรจักร ฯ ทรงแปลงเปนอย่างไทย จึงได้เกิดบทรำโคมภาษาไทยขึ้น นับว่าเนื่องในกรมขุนวรจักร ฯ ด้วยเหตุนี้ ยังอีกประการหนึ่ง บทรำโคมเหล่านี้ยังมิได้เคยพิมพ์มาแต่ก่อน สมควรจะพิมพ์ให้แพร่หลายแลเปนประโยชน์ที่จะรักษาอย่าให้สูญเสีย ได้นำความกราบทูลสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ฯ พระองค์ทรงพระดำริห์เห็นชอบด้วย ข้าพเจ้าจึงได้ขอบทรำโคมซึ่งมีอยู่ในกรมมหรศพมาสอบกับฉบับของหอพระสมุด ฯ ได้บทรำโคมแต่งใหม่ในรัชกาลที่ ๕

มาอีกชุด ๑ ซึ่งยังไม่เคยมีฉบับในหอพระสมุด ฯ จึงได้รวมพิมพ์เปนประชุมบทรำโคม ให้เปนหนังสือชุดเดียวกันกับประชุมบทเห่เรือแลประชุมบทมโหรี ซึ่งหอพระสมุด ฯ ได้พิมพ์แล้วนั้น

ข้าพเจ้าได้เรียบเรียงตำนานรำโคมไว้ข้างต้นเหมือนอย่างได้เรียบเรียงเรื่องตำนานเห่เรือแลตำนานมโหรีมาแต่ก่อน แต่การเรียบเรียงเรื่องตำนานรำโคมอยู่ข้างลำบาก ด้วยเกี่ยวเนื่องไปถึงเรื่องพงศาวดารที่พวกญวนอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทย มีปรากฏในจดหมายเหตุเก่าบ้างยังไม่มีปรากฏบ้าง ข้าพเจ้าได้อาไศรยไต่ถามพระครูคณานัมสมณาจารย์ (บี่) วัดมงคลสมาคม แลองค์พจนสุนทร (มิน) วัดสมณานัมบริหาร แลวานพระเจนจีนอักษรไปสืบถามตามพวกญวนผู้สูงอายุที่บางโพธิ์ รู้สึกขอบคุณท่านทั้ง ๓ แลขอบคุณพระระบำภาษาซึ่งได้ช่วยชี้แจงกระบวนรำโคมให้ทราบด้วยเปนอันมาก

หวังใจว่าท่านทั้งหลายที่ได้สมุดเล่มนี้ไป จะพอใจอ่านและจะถวายอนุโมทนาพระกุศลบุญราษีทักษิณานุปทาน ซึ่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสิมา ได้ทรงบำเพ็ญในงานปลงศพหม่อมเจ้าหญิงประทุมแมน และที่ได้โปรดให้พิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้แพร่หลายเปนครั้งแรกนั้นทั่วกัน

(ลายมือชื่อ) สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ
วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๓

สารบาน

อธิบายตำนานเรื่องรำโคม

รำโคมเปนการฟ้อนรำอย่างหนึ่งทำนองเดียวกับระบำ สำหรับเล่นที่น่าพลับพลาเวลาเสด็จออกทอดพระเนตรงานมหรศพตอนค่ำ คู่กับเต้นสิงห์โต ซึ่งสำหรับเล่นถวายทอดพระเนตรเวลาเสด็จออก พลับพลาตอนบ่ายการเล่นทั้ง ๒ อย่างนี้เดิมพวกญวนที่เข้ามาสามิภักดิ์พึ่งพระบารมีคิดฝึกหัดกันขึ้นเล่นถวายทอดพระเนตร สนองพระเดชพระคุณในงานมหรศพของหลวงก่อน แล้วจึงได้เลยเปนเครื่องมหรศพสำหรับเล่นงานหลวงต่อมา

ต้นเดิมของการเล่นเต้นสิงห์โตแลรำโคม ๒ อย่างนี้ สืบได้ความว่า การเล่นเต้นสิงห์โตญวนเอาตำรามาแต่จีน ในเมืองจีนนั้นพวกชายฉกรรจ์ที่ใจคอกล้าหาญมักชวนกันฝึกหัดวิชาสำหรับรบสู้ป้องกันตัว คือหัดวิธีบำรุงกำลัง (ยิมแนสติค) แลมวยปล้ำเปนต้น ถึงเวลานักขัตฤกษ์เช่นตรุษจีน มักคุมกันไปเที่ยวเล่น

ประลองกำลัง คือที่เราเรียกว่า "พะขู" ให้คนดู ทำเปนรูปสิงห์โตใส่ตัวเต้นนำกระบวรไปเปนสำคัญ เพราะฉนั้นการเต้นสิงห์โตจึงเปนเครื่องหมายของพวกที่ได้ฝึกหัดมีกำลังวังชากล้าหาญ พวกจีนที่เล่นเต้นสิงห์โตวงใหญ่ในเมืองเราเวลาตรุษจีนก็สมมตว่าเปนคนชนิดนั้น ถึงพวกที่อังกฤษเรียกว่า "บ๊อกเซอร์" (แปลว่านักมวย) ซึ่งได้เคยก่อการกำเริบใหญ่โตในเมืองจีนเมื่อ พ. ศ. ๒๔๔๓ ก็กล่าวกันว่าเปนพวกที่เล่นเต้นสิงห์โตนั่นเอง การเล่นเต้นสิงห์โตคงเปนประเพณีมีมาในเมืองจีนแต่โบราณ พระเจ้าแผ่นดินญวนเอาแบบอย่างไปฝึกหัดพวกทหารญวนให้เล่นประลองกำลังอย่างจีน การเล่นเต้นสิงห์โตจึงติดไปเปนประเพณีในราชสำนักของญวนด้วย ส่วนการเล่นรำโคมฤๅที่เราเรียกกันแต่ก่อนว่า "ญวนรำกระถาง" นั้น พวกญวนเขาว่าเปนของคิดขึ้นในเมืองญวนเอง สำหรับเล่นถวายพระพรพระเจ้าแผ่นดินในงานมงคล เช่นงานเฉลิมพระชันษาเปน

ตัน ที่เมืองจีนหามีไม่ เรื่องต้นเดิมของการเล่นเต้นสิงห์โตกับเล่นรำโคมสืบได้ความดังกล่าวมานี้

เหตุที่พวกญวนจะนำตำราเล่นเต้นสิงห์โตแลเล่นรำโคมเข้ามาฝึกหัดไว้ในเมืองไทยนั้น ได้ความว่าเมื่อครั้งเมืองตังเกี๋ยกับเมืองเว้ต่างมีเจ้าครองเปนอิศรแก่กัน ที่เมืองเว้เกิดขบถ พวกขบถชิงได้เมืองแล้วฆ่าพื้นเจ้านายเสียเปนอันมาก พากเชื้อวงศ์เจ้าเมืองเว้ที่รอดอยู่ได้ พากันหนีพวกขบถลงมาทางเมืองไซ่ง่อนหลายองค์ องค์เชียงซุนบุตรที่ ๔ ของเจ้าเมืองเว้มาอาไศรยอยู่ที่เมืองฮาเตียนซึ่งต่อแดนเขมร เขมรเรียกว่าเมืองบันทายมาศ พวกขบถยกกองทัพมาติดตามเจ้าเมืองฮาเตียนเห็นเหลือกำลังที่จะต่อสู้ ก็อพยพครอบครัวพาองค์เชียงซุนเข้ามายังกรุงธนบุรี เมื่อราวปีวอก พ. ศ. ๒๓๑๙ พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรด ๆ ให้รับไว้แล้วพระราชทานที่ให้ญวนพวกองค์เชียงซุน ตั้งบ้านเรือนอยู่นอกพระนครทางฝั่งตวันออก คือที่แถวถนนพาหุรัด

ทุกวันนี้ จึงเรียกกันว่าบ้านญวนมาจนสร้างถนนพาหุรัด อยู่มาองค์เชียงซุนพยายามจะหนี พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงมีรับสั่งให้ประหารชีวิตรเสีย ๑ พวกองค์เชียงซุนเปนญวนพวกแรกที่อพยพเข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในประเทศนี้ เมื่อภายหลังเสียกรุงเก่าแก่พม่าข้าศึก

ต่อมาถึงชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อรัชกาลที่ ๑ มีนัดดาเจ้าเมืองเว้อีกองค์ ๑ ชื่อองค์เชียงสือ เดิมหนีพวกขบถมาอาไศรยอยู่ที่เมืองไซ่ง่อน พวกญวนที่เมืองไซ่ง่อนนับถือถึงยกย่องให้ครองเมือง แต่รักษาเมืองต่อสู้สัตรูไม่ไหว จึงหนีมาอาไศรยอยู่ที่เกาะกระบือในแดนเขมร พระยาชลบุรีคุมเรือรบไทยไปลาดตระเวนทางทเล ไปพบองค์เชียงสือ ๆ จึงพาครอบครัวโดยสารเรือพระยาชลบุรี เข้ามาขอพึ่งพระบารมีอยู่

---

๑ กล่าวกันอีกนัยหนึ่งว่า เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีมีสัญญาวิปลาศ เกิดอุปาทานว่ามีแก้วอยู่ในท้ององค์เชียงซุน จึงให้ประหารชวิตร เพื่อจะค้นหาแก้ว.

ณกรุงเทพ ฯ เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๒๖ อันเปนปีที่ ๒
ในรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกย์ ทรงพระกรุณารับทำนุบำรุง แลพระราช
ทานที่ให้ญวนพวกองค์เชียงสือตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำ
ฝั่งตวันออกที่ตำบลคอกกระบือ คือตรงที่ตั้งสถานทูต
โปรตุเกศทุกวันนี้ พวกญวนที่นับถือองค์เชียงสือมีมาก
ครั้นรู้ว่าองค์เชียงสือได้มาพึ่งพระบารมีเปนหลักแหล่งอยู่
ในกรุงเทพ ฯ ก็พากันอพยพครอบครัวติดตามเข้ามา
อีกเนือง ๆ จำนวนญวนที่เข้ามาในคราวองค์เชียงสือ
เห็นจะมากด้วยกัน จึงปรากฎว่าองค์เชียงสือได้ควบ
คุมพวกญวนไปตามเสด็จในการทำสงครามกับพม่าหลาย
ครั้ง องค์เชียงสืออยู่ในกรุงเทพ ฯ ๔ ปี ครั้นถึง
ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๒๙ องค์เชียงสือเขียนหนังสือทูลลา
วางไว้ที่ที่บูชา แล้วลอยลงเรือหนีไปกับคนสนิท เนื้อ
ความในหนังสือนั้นว่า ตั้งแต่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ
สมภาร ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ทำนุบำรุงเปน

อเนกประการ ถึงให้กองทัพไทยไปช่วยตีเมืองไซ่ง่อนพระราชทานก็ครั้ง ๑ แต่การยังไม่สำเร็จ เพราะกรุงเทพ ฯ ติดทำสงครามอยู่กับพม่า จะรอต่อไปก็เกรงว่าพรรคพวกทางเมืองญวนจะรวนเรไปเสีย ครั้นจะกราบถวายบังคมลาโดยเปิดเผยก็เกรงจะมีเหตุขัดข้อง จึงได้หนีไป เพื่อจะไปคิดอ่านตีเอาเมืองไซ่ง่อนคืน ถ้าขัดข้องประการใดขอพระบารมีเปนที่พึ่งทรงอุดหนุนด้วย เมื่อได้เมืองแล้วจะมาเปนข้าขอบขัณฑสีมาสืบไป องค์เชียงสือหนีไปพักอยู่ที่เกาะกูด เมื่อข่าวท้องค์เชียงสือหนีทราบถึงพระกรรณ พระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ไม่ทรงถือโทษ แต่กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงขัดเคืององค์เชียงสือ ในครั้งนั้นจึงโปรดให้ญวนพวกองค์เชียงสือย้ายขึ้นไปตั้งบ้านเรือนอยู่เสียที่บางโพธิ์ ยังมีเชื้อสายสืบมาจนทุกวันนี้

มีคำเล่ากันสืบมาว่า เมื่อองค์เชียงสือเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ นั้น ได้คิดฝึกหัดให้พวกญวนเล่นเต้นสิงห์โตแลรำโคม แล้วนำมาเล่นถวายพระบาทสมเด็จฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ทอดพระเนตร เปนการสนองพระเดชพระคุณ โปรดให้เล่นที่น่าพลับพลา แล้วจึงเลยเล่นเปนประเพณีมีสืบมาจนรัชกาลหลัง ๆ ความที่กล่าวนี้มีเค้าเงื่อนเห็นสมจริง ด้วยองค์เชียงสือเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ ตั้งแต่ปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๒๖ จนปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๒๙ ในระหว่างนั้นเมื่อปีมะเสง พ.ศ. ๒๓๒๘ ทำการพระราชพิธีบรมราชาภิเศก แลสมโภชพระนคร มีมหรศพเปนการใหญ่ องค์เชียงสือเห็นจะฝึกหัดจัดการเล่นอย่างญวน ให้พวกของตนเล่นสนองพระเดชพระคุณในงานมหรศพคราวนั้น แต่องค์เชียงสือจะได้หัดให้เล่นในครั้งนั้นทั้งเล่นเต้นสิงห์โตแลรำโคม ฤๅแต่อย่างใดอย่างเดียว ข้อนี้ได้สอบดูในโคลงซึ่งกรมหมื่นศรีสุเรนทรทรงแต่ง ว่าด้วยงานพระเมรุสมเด็จ

พระปฐมบรมมหาชนก ซึ่งทำในรัชกาลที่ [redacted] เมื่อปีมโรง พ.ศ. ๒[redacted]๓๙ เครื่องมหรศพซึ่งพรรณาไว้ในหนังสือนั้น มีปรากฏแต่การเล่นเต้นสิงห์โต กล่าวไว้ในโคลงว่า

ญวนเล่นโตพ่อแก้ว ผกผัน
เฉวียนฉวัดเวียนวัล ด่วนได้
ญวนหกคั่งกังหัน ปากคาบ คาบแซ
ดูคาบปลายเสียวไส้ สยดท้อใจขาม

แต่การเล่นรำโคมมิได้มีวี่แววในหนังสือนั้นเลย จึงให้เที่ยวสืบถามตามพวกญวนที่สูงอายุ ได้ความว่า รำโคมนั้นเปนของมีขึ้นที่หลัง ญวนพวกที่เข้ามาชั้นหลังต่อมาอีกเปนผู้นำแบบแผนเข้ามา องค์เชียงสือได้มาฝึกหัดให้พวกญวนเล่นครั้งรัชกา[redacted]ที่ [redacted] แต่เต้นสิงห์โตกับพะบู๊เท่านั้น

พวกญวนที่อพยพเข้ามาอยู่เมืองไทยภายหลังครั้[redacted] องค์เชี[redacted]งสือ มาเมื่อในรัชกาลที่ [redacted] อีก [redacted] คราว คือเมื่อปีมเมีย พ.ศ. ๒[redacted]๗๗ พระ[redacted]เจ้าแผ่นดินญวนมินมาง

ประกาศห้ามมิให้พวกญวนถือสาสนาคฤศตัง แลจับพวกญวนที่เข้ารีศทำโทษต่าง ๆ จึงมีพวกญวนเข้ารีศอพยพครอบครัวหนีภัยเข้ามาพึ่งพระบารมีอยู่ในประเทศนี้ มาอยู่ที่เมืองจันทบุรีโดยมาก ที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ ก็เห็นจะมีบ้าง ซรอยจะมาอยู่ที่บ้านโปร์ตุเกศเข้ารีศซึ่งอพยพเข้ามาจากเมืองเขมร แลโปรดพระราชทานที่ให้อยู่ที่สามเสนนั้น ภายหลังจึงโปรดให้ญวนเข้ารีศไปอยู่ที่ตำบลนั้นต่อมาอีก ดังจะปรากฎต่อไปข้างน่า

ญวนอพยพมาอีกคราว ๑ เมื่อครั้งเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงหเสนี) ไปตีเมืองญวนเมื่อปีมเสง พ.ศ. ๒๓๘๔ ได้ครัวญวนส่งเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ เมื่อปลายปีมเมีย พ.ศ. ๒๓๘๕ ครัวญวนที่เข้ามาคราวนี้เปน ๒ พวก คือเปนพวกถือพระพุทธสาสนาพวก ๑ เปนพวกถือสาสนาคฤศตังพวก ๑ พวกญวนที่ถือพระพุทธสาสนานั้นโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองกาญจนบุรี สำหรับรักษาป้อมเมืองใหม่ ซึ่งทรงสร้างขึ้นที่ปากแพรก แต่

พวกญวนที่ถือสาสนาคฤศตังนั้น เห็นจะเปนเพราะมีญวนเข้ารีดอยู่ที่สามเสนมาแต่ก่อนบ้างแล้ว จึงโปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลสามเสนในกรุงเทพ ฯ ติดต่อกับบ้านพวกคฤศตังเชื้อโปร์ตุเกศ ซึ่งอพยพเข้ามาจากเมืองเขมร แลโปรด ฯ ให้ขึ้นอยู่ในพระบาทสมเด็จ ฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังดำรงพระยศเปนสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ ทรงฝึกหัดเปนทหารขึ้นใหญ่

ญวน ๒ พวกที่กล่าวมานี้ ถึงรัชกาลที่ ๔ พวกญวนคฤศตังย้ายสังกัดไปเปนทหารขึ้นใหญ่ฝ่ายพระบวรราชวัง (คือญวนพวกพระยาบันฤาสิงหนาท) พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบว่าพวกญวนที่อยู่เมืองกาญจนบุรีโดยมากอยากจะมาอยู่กรุงเทพ ฯ เหมือนกับญวนพวกอื่น จึงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ริมคลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งได้โปรดให้ขุดใหม่นั้น แล้วให้จัดเปนทหารขึ้นใหญ่ฝ่ายวังหลวงสืบมา ที่เมืองกาญจนบุรียังมีวัดญวนแล

มีชื่อตำบล เช่นเรียกว่า "ซุกยายญวน" ปรากฎอยู่จนทุกวันนี้ เชื้อสายพวกญวนที่ไม่อพยพเข้ามากรุงเทพ ฯ ยังคงอยู่ที่เมืองกาญจนบุรีก็เห็นจะมีบ้าง

ครัวญวนที่อพยพเข้ามาครั้งหลังในรัชกาลที่ ๓ นั้น มาเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๓๘๓ มีเรื่องปรากฎในจดหมายเหตุว่า เวลานั้นกองทัพไทยกับเขมรกำลังรบพุ่งขับไล่กองทัพญวนที่เข้ามาตั้งอยู่ในแดนเขมร กองทัพญวนถูกล้อมอยู่หลายแห่ง พเอิญเกิดความไข้ขึ้นในค่ายญวน พวกญวนหนีความไข้ออกมาหาเขมรประมาณ ๑,๐๐๐ เสศ เจ้าพระยาบดินทรเดชาบอกส่งเข้ามากรุงเทพ ฯ พระบาทสมเด็จ ฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พวกญวนนี้ไปอยู่ที่บางโพธิกับเชื้อสายญวนพวกองค์เชียงสือ แลให้สังกัดเปนกรมอาสา ขึ้นอยู่ในพระบาทสมเด็จ ฯ พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เข้าใจว่าญวนพวกหลังนี้ที่เปนผู้นำตำรารำโคมเข้ามา ด้วยมีคำของญวนที่สูงอายุเล่าว่า พระบาทสมเด็จ ฯ พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว มีรับสั่งถาม

ถึงการเล่นของพวกญวน (ทำนองจะดำรัสถามถึงเค้ามูลเรื่องเล่นเต้นสิงห์โต) พวกญวนกราบทูลว่าประเพณีในเมืองญวนนั้น ถ้าพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกเพลากลางวัน พวกทหารเล่นเต้นสิงห์โตถวายทอดพระเนตร ถ้าเสด็จออกกลางคืน มีพวกระบำแต่งเปนเทพยดามารำโคมถวายพระพร พระบาทสมเด็จ ฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้หัดพวกญวนรำโคมขึ้นพวก ๑ แต่จะเปนด้วยเหตุใดไม่ปรากฏ หาได้เล่นถวายตัวเมื่อรัชกาลที่ ๓ ไม่ ตามคำเล่าว่าได้เล่นถวายตัวเปนครั้งแรกเมื่องานพระเมรุพระบรมศพพระบาทสมเด็จ ฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรด ฯ ให้พวกกรมญวนหกซึ่งเปนพนักงานเล่นเต้นสิงห์โตมาแต่ก่อนนั้น หัดเล่นรำโคมในเวลาค่ำด้วยสืบมา สิ้นได้ความในเรื่องตำนานรำโคมตอนที่เล่นอย่างญวน ดังกล่าวมานี้.

ถึงการเล่นของพวกญวน (ทำนองจะดำรัสถามถึงเค้ามูลเรื่องเล่นเต้นสิงห์โต) พวกญวนกราบทูลว่า ประเพณีในเมืองญวนนั้น ถ้าพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกเพลากลางวัน พวกทหารเล่นเต้นสิงห์โตถวายทอดพระเนตร ถ้าเสด็จออกกลางคืน มีพวกระบำแต่งเปนเทพยดามารำโคมถวายพระพร พระบาทสมเด็จ ฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้หัดพวกญวนรำโคมขึ้นพวก ๑ แต่จะเปนด้วยเหตุใดไม่ปรากฏ หาได้เล่นถวายตัวเมื่อรัชกาลที่ ๓ ไม่ ตามคำเล่าว่าได้เล่นถวายตัวเปนครั้งแรกเมื่องานพระเมรุพระบรมศพพระบาทสมเด็จ ฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรด ฯ ให้พวกกรมญวนหกซึ่งเปนพนักงานเล่นเต้นสิงห์โตมาแต่ก่อนนั้น หัดเล่นรำโคมในเวลาค่ำด้วยสืบมา สืบได้ความในเรื่องตำนานรำโคมตอนที่เล่นอย่างญวน ดังกล่าวมานี้.

วิธีเล่นเต้นสิงห์โตแลรำโคมอย่างญวน

เนื้อเรื่องที่เล่นเต้นสิงห์โตเปนอย่างไร สืบไม่ได้ต้นตำรา ต้องว่าแต่ตามที่เคยเห็นพวกญวนหกเล่น เริ่มเรื่องคนเล่น ๒ คน แต่งเปนสิงห์โตตัวใหญ่ตัว ๑ ออกมาเต้นท่าสิงห์โตเข้ากับเพลงเครื่องโล่โก๊ เต้นจบเพลงแล้วลงนั่ง (สมมตว่าเข้าโรง) มีคนเล่นอีกคน ๑ แต่งเปนเสือออกมาเต้นท่าเสือ ครั้นจบแล้วมีคน ๑ แต่งเปนชายหาบโพงมาจะตักน้ำ มาพบกับเสือ ๆ จะกิน ชายนั้นจึงเรียกให้พระภูมิช่วย (มีเรื่องอธิบายตรงนี้ว่า เดิมชายตักน้ำกับพระภูมินั้น เปนสหายร่วมศุขร่วมทุกข์กัน ได้สัญญากันไว้ว่าถึงฝ่ายใดตายไปแล้วก็จะไม่ทิ้งกัน คน ๑ ตายก่อนได้เปนพระภูมิเจ้าที่ จึงมาช่วยสหายในเวลาอับจน) พระภูมิตีเสือตายแล้ว พาชายตักน้ำไปจับลูกสิงห์โต แม่สิงห์โตออกมาไล่ พระภูมิจึงให้แก้วแก่ชาย ตักน้ำ ให้พ่อสิงห์โตพามาได้

ตามใจ แล้วเห็นท่านองจะได้ลาภสการยศศักดิ์อย่างใดต่อไป แต่พวกญวนหกเล่นเพียงพ่อสิงห์โตมาได้ก็ยุติเพียงนั้น แล้วเล่นพะบู๊ต่อไปจนหมดเวลา

วิธีเล่นรำโคมเมื่อยัง ร้องรำอย่างญวน เรียกว่าญวนรำกระถางนั้น มีคนรำ ๔๐ คนยืนเรียงกันเปน ๒ แถว แถว ๑ แต่งตัวโพกศีศะด้วยแพรแดง ใส่เสื้อแพรเขียว นุ่งกังเกงแพรแดง อีกแถว ๑ โพกศีศะด้วยแพรเขียว ใส่เสื้อแพรแดง นุ่งกังเกงแพรเขียว โคมนั้นทำโครงเปนรูปกระถางต้นไม้สี่เหลี่ยมก้นสอบ ปิดกระดาษตัวกระถางทำเปนโคม ติดเทียนจุดไฟที่ในกระถางนั้นที่ปากกระถางปักลวดดัดทำเปนต้นไม้มีดอก ข้างก้นกระถางทำเปนด้ำต่อลงมาสำหรับมือถือ พวกที่รำถือโคมกระถางคนละ ๒ ใบ ร้องรำเพลงต่าง ๆ มีกรับเคาะจังหวะ ครั้นร้องรำจบบท ๑ แล้วก็ต่อกันทำเปนรูปต่าง ๆ อย่างหนึ่ง เช่นรูปเรือเปนต้น เต้นเข้ากับ

เพ[redacted]งเครื่องโล่โก๊ เส[redacted]จแล้วร้องรำโคมอิก ครบ [redacted] [redacted]ราว [redacted]งหมดเรื่อง

บทที่พวกรำโคมร้[redacted]งเปนภาษาญวนนั้น บทต้นเปนคำถวายพระพรแลกล่าวถึงเทพยดามารำโคม บทตอนท้ายเอาเรื่องสามก๊ก ตอนเล่าปี่คิดปราบโจรโพกผ้าเหลือง กับตอนบ้านเมืองเปน[redacted]ลาจลเพราะตั๋งโต๊ะว่าราชการมากล่าวเปนทำนองสุภาสิต ได้ขอจดมาจากกรมมหรศพพิมพ์ไว้เปนตัวอย่างในหนังสือนี้บท [redacted]

บทถวายพร[redacted]พรเฉลิมพระชนมพ[redacted]รษา

๑ ย่านถ่อ ย่านถ่อวา พุงเหียน
ตัง[redacted]ท้านถ่อ โยเกือง
๒ เมียนเถือง เมียนเถืองตัง วินเบา
ตังท้านถ่อ โยเกือง
[redacted] จ็อย่าง จ็อย่างลาย ต่าวกง
ตังท้านถ่อ โยเกือง

บทที่คัดมานี้เห็นว่าไทยร้องมานานแล้ว บางทีจะคลาศเคลื่อนจากคำเดิมซึ่งเปนภาษาญวน จึงได้ส่งไปวานญวนซึ่งเปนผู้รู้อยู่ที่บางโพธิตรวจสอบแลให้ช่วยแปลเปนภาษาไทยมาให้ ได้ความเปนคำชี้แจงเพิ่มเติมในเรื่องญวนรำโคมต่อออกไปว่า เมื่อในรัชกาลที่ ๕ องค์ก่าม ซึ่งภายหลังได้เปนพระครูบริหารอะนัมพรต แล้วเลื่อนเปนพระครูคณานัมสมณาจารย์ เมื่อยังเปนเจ้าอธิการวัดญวนบางโพธิ ได้ออกไปเมืองญวนครั้ง ๑ กลับเข้ามาเล่าแก่สานุสิษย์ว่า แบบรำโคมญวนที่รำกันในประเทศนี้ เคลื่อนคลาศจากแบบอย่างในเมืองญวนเสียมาก พระครูก่ามได้บทแบบเข้ามา จึงเลือกเด็กศิษย์วัดหัดรำโคมขึ้นสำรับ ๑ ยังมีตัวเหลืออยู่ในเวลานี้ก็หลายคน คือพระครูคณานัมสมณาจารย์ (บี้) วัดมงคลสมาคม ยัดนี้เปนต้น ก็ได้เปนเด็กรำโคมครั้งนั้น พระครูก่ามได้เคยพาเด็กรำโคม

ซึ่งหัดขึ้นใหม่มารำถวายตัว พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในงานเฉลิมพระชนม์พรรษา ครั้ง ๑ แต่จะเปนปีไรจำหาได้ไม่ บทรำโคมซึ่งส่งไปให้สอบนั้น บทของพระครูกร่ามเปนดังนี้

๑ ช่ย่างถ่อ ช่ย่างถ่อหว่า ผงเหียน
ตังทั้นถ่อ โยเกื้อง

๒ เมิ่ยงเกรื้อง เมิ่ยงเกรื้องดัง ปิ๋นย้าว
ตังทั้นถ่อ โยเกื้อง

๓ จื้อยาง จื้อยางลาย เดิ๋ยวกิ๋ง
ตังทั้นถ่อ โยเกื้อง

๔ ว่างเถื้อง ว่างเถื้องตู๋ ดังหว้า
ตังทั้นถ่อ โยเกื้อง

คำที่ ๔ ในบทของพระครูกร่าม หามีในบทกรมมหรศพไม่

คำแปลรำโคมญวน

๑ ถวายดอกไม้เชิดเฉลิมพระชัณษา เฉลิมพระชัณษา

ขอเพิ่มพระชนมพรรษาให้ยาวยืน

๒ ขอเพิ่มพระเกียรติยศจงวัฒนา จงวัฒนา

ขอเพิ่มพระชนม์พรรษาให้ยาวยืน

๓ นานาประเทศมาถวายราชบรรณาการ นานาประเทศ

ขอเพิ่มพระชนม์พรรษาให้ยาวยืน

๔ พระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรโคมไฟ พระเจ้าอยู่หัว

ขอเพิ่มพระชนม์พรรษาให้ยาวยืน

ว่าด้วยรำโคมอย่างไทย

กรมญวนหก ซึ่งสำหรับเล่นเต้นสิงห์โตแลรำโคม แต่เดิมผู้ใดจะได้บังคับบัญชาหาทรายไม่ ทราบแต่ว่า

เมื่อในรัชกาลที่ ๔ โปรดให้กรมขุนวรจักรธรานุภาพ ทรงบังคับบัญชา การที่เปลี่ยนรำโคมมาร้องรำอย่างไทยนั้น เปลี่ยนเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๐๗ เหตุด้วยในปีนั้นพระบาทสมเด็จ ๆ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระชัณษาครบ ๖๐ ปีบริบูรณ์ จะมีการมหรศพเฉลิมพระชนม์พรรษา เปนการซายิดใหญ่ ทรงทราบว่ารำโคมเปนมหรศพอย่าง ๑ ซึ่งสำหรับเล่นในการเฉลิมพระชัณษาตามประเพณีญวน จึงมีรับสั่งให้กรมขุนวรจักรธรานุภาพ คิดอ่านแปลงรำโคมให้เปนมหรศพอย่างไทยสำหรับเล่นในการเฉลิมพระชนม์พรรษาครั้งนั้น แล้วจึงเลยเล่นน่าพลับพลาแทนรำโคมอย่างญวนต่อมา แต่เล่นเฉภาะมหรศพที่เปนงานใหญ่ เช่นงานสมโภชช้างเผือก ฤๅงานพระเมรุใหญ่ท้องสนามหลวงเปนต้น ถ้าเปนการมหรศพชั้นสามัญก็ให้คงรำโคมอย่างญวนอยู่ดังแต่ก่อน เปนดังนี้ตลอดมาจนในรัชกาลที่ ๕

ลักษณที่แก้ไขแบบรำโคมเปนอย่างไทยครั้งนั้น ก็อนุโลมตามแบบรำโคมญวน แม้บทที่แต่งใหม่บางบทก็เดินควา[redacted]ตามบทญวน เหมือนเช่นบทญวนที่ได้ยกมาเปนตัวอย่างในหนังสือนี้ ถ้าสั[redacted]เกตก็จะเห็นได้ว่าเค้าความเปนอย่างเดียวกับบทที่ ๒ ที่ ๓ ซึ่งแต่งเมื่อรัชกาลที่ ๔ นั้นเอง แต่ผู้ใดจะเปนผู้[redacted]แต่งบทรำโคมภาษาไทยเมื่อในรัชกาลที่ ๔ หาทราบไม่ พิเคราะห์ดูเข้าใจว่ามีพระราชนิพนธ์[redacted]ระบาทสมเด็[redacted] ๆ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ไขเพิ่มเติมอยู่หลายแห่ง ผู้ที่คิดลำนำร้องนั้นทราบว่าพระราชมนู ทอง[redacted]ยู่ เว[redacted]านั้นยังเปนหลวงพิศณุเสนีเปนผู้คิดกระบวรร้อง เล่ากันมาว่าได้โปรดให้เข้าไปร้องถวายทรงฟังก่อน โปรดแล้วจึงได้ให้ใช้เปนแบบ นอกจากบทร้องการที่แก้ไขในครั้งนั้น คือเพิ่มจำนวนพวกรำโคมอย่างไทยเปน ๖[redacted] คน ให้แต่งตัวนุ่งสนับเพลา นุ่งผ้าเกี้ยว ใส่เสื้อแพรอย่างน้อยสีแดงแถว ๑ สีเขียวแถว ๑ มีผ้าคาดพุง ศีศ[redacted]ใส่หมวกพัย ยอด

เปนหัวนาค (คล้ายรูปหมวกพวกนาคิวัน) สีแดงแถว ๑ สีเขียวแถว ๑ แลโคมที่รำนั้นทำเปนดอกบัวให้ถือคนละ ๒ โคม เปนโคมสีเขียวแถว ๑ สีแดงแถว ๑ ร้องเข้าพิณพาทย์เครื่องใหญ่ ท่ารำก็แปลงมาเปนท่ารำอย่างไทย แต่เลือกท่าที่คล้ายกระบวรรำอย่างญวนแลมีต่อเปนรูปต่าง ๆ ได้เล่นแต่ปีชวด พ.ศ. ๒๔๐๗ นั้นเปนต้นมา

ถึงรัชกาลที่ ๕ มีการเฉลิมพระชันษา เมื่อปีมเมีย พ.ศ. ๒๔๑๓ เปนปีแรก มีบทรำโคมแต่งถวายพระพรเฉภาะคราวนั้นบท ๑ ผู้ใดแต่งหาทราบไม่ ต่อมามีบทรำโคมแต่งขึ้นในรัชกาลที่ ๕ อีกชุด ๑ จะเปนพระยาศรีสุนทรโวหาร น้อย ฤๅผู้ใดแต่งสงไสยอยู่ และจะแต่งเมื่อปีใดก็ไม่ทราบแน่ บทชุดใหม่นี้เปนแต่ใช้ร้องผลัดกันกับบทรัชกาลที่ ๔ ในงานมหรศพซึ่งมีรำโคมหลายวัน สันนิฐานว่าเห็นจะโปรดให้แต่งขึ้นสำหรับร้องผลัดเปลี่ยนกันเปนวัน ๆ มิให้ฟังเบื่อแต่อย่างเดียว เพราะฉนั้นบทรำโคมครั้งรัชกาลที่ ๔ จึงยังใช้มาจนตราบเท่าทุกวันนี้

มีบทรำโคมเปนบทพิเศษอยู่อีกชุด ๑ ทำนองจะเปนพวกเจ้ากรม ปลัดกรมญวนหก วานให้ผู้หนึ่งผู้ใดแต่งขึ้นซักซ้อมกันรำโคมถวายพระพร กรมขุนวรจักรธรานุภาพ เมื่อทรงบำเพ็ญพระกุศลเฉลิมพระชัณษาครบ ๕๐ ปีบริบูรณ เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๔๐๙ หอพระสมุดได้ต้นฉบับชุดนี้มาจากวังกรมขุนวรจักรธรานุภาพ จึงได้รวมกับบทหลวงครั้งรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕ พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ เปนประชุมบทรำโคมบรรดาที่มีในภาษาไทยครบทุกอย่าง แต่เสียดายอยู่ที่บทแต่งครั้งรัชกาลที่ ๕ ขาดอยู่บท ๑ ต้นฉบับที่ขอมาจากกรมมหรศพ เอาบทถวายพระพรกรมขุนวรจักร ฯ ใส่แทนไว้ตรงนั้น หายบทเดิมไม่ได้ทันพิมพ์หนังสือนี้ จึงต้องว่างไว้แห่ง ๑ ได้บอกไว้ตรงที่ว่างนั้นแล้ว

ประชุมบทรำโคม

แต่งครั้งรัชกาลที่ ๔

บทที่ ๑ ร้องเพลงฝรั่ง

๑ สรวมชีพข้าพระบาท ถวายบังคมบรมราช[๑]
บรมนารถบาทบพิตร พิภพสยามประเทศ
๒ ตูข้าสวามิภักดิ์ บรรจงจัดเทียนประทีป
กุสุมาลย์มาประนต เฉลิงพระยศท่านไท้ ขอเดชะ ๆ

บทที่ ๒ ร้องเพลงนางนาค

๑ ศรีสวัสดิพิพัฒน์เพิ่ม ภูลพระพรเฉลิม
พระเจ้าประเทศเขตร[๒]สยาม
๒ ขอจงบำราศโรคเสื่อมทราม สรรพสิ่งข้อความ
อย่าได้มาแผ้วพานผจญ

---

๑ เดิมว่า ขอถวายอภิวาท ในรัชกาลที่ ๕ แก้เปน ถวายคำนับอภิวาท แล้วแก้เปน ถวายบังคมบรมราช

๒ เดิมว่า เกษสยาม

๏ ขอพระองค์ดำรงพระชนม์ เยิ่นยาวหมื่นสกล

ได้ร้อยรอบทางอาทิตย์

๏ ขอจงสำเร็จราชกิจ ราชการประสิทธิ์

ทุกสิ่งสำราญราชฤไทย

๏ พระเดชแห่งพระภูวไนย ปกเกล้าแผ่ไป

ทั่วทั้งอาณาประชาชน

๏ เมตตากรุณาทรงผจญ อริราชย่อย่น

สท้านสเทือนธรณี

(ร้องจบต่อรูปมังกร พิณพาทย์ทำเพลงพญาเดิน)

บทที่ ๓ ร้องเพลงพัดชา

๑๖ ๏ ทุกประเทศมาทำไมตรี ชื่นชมยินดี

ทูตานุทูตจำทูลสาร

๏ แต่งทั้งเครื่องราชบรรณาการ ถวายพระผู้พาน

พิภพศรีอโยธยา

๏ กำปั่นค้าขายแน่นหนา ทั่วราษฎร์ประชา๑
อุดมสมบัติบริบูรณ์

๏ ยอกรก้มเกล้าเพิ่มภูล พรถวายนเรนทร์สูร
พระชนม์เจริญยิ่งยืนยง

๏ ทั่วเทพย์อำนวยตามประสงค์ ดังพระจำนง
จงช่วยมาพิทักษ์รักษา

๏ อริราชอย่าได้พาธา ให้ธิราชราชา
พระวงศ์อำมาตย์มนตรี๒

๏ อนึ่งเทพทั่วทุกภาย จงรับพลี
บำบวงที่สรวงสักการ

๏ จงช่วยบริรักษ์ภูบาล สมเด็จบรมปราณ
ให้เปรมเกษมสาทร

---

๑ เดิมว่า เรือไฟไปมา แต่ในรัชกาลที่ ๔

๒ เดิมต่อว่า สืบพระวงศ์ดำรงเถียรพิภูมี เทียมเท่าบัดนี้ จงอย่าได้มีอันตราย แล้วจบบทที่ ๓ เพียงเท่านั้น ความต่อนี้ไป เปนของแต่งใหม่

๏ พระเดชเทียมดวงทินกร   พระเกียรติกำจร
พระยศภิโยยิ่งยง

๏ สำราญทั่วราชประยูรวงศ์   อีกข้ายาทพงส์
บำราศพยาธิภัยพาล

(ร้องจบต่อรูปเรือกำปั่น พิณพาทย์ทำเพลงโล้)

บทที่ ๔ ร้องเพลงเหาะ

๏ ฝ่ายไทเทเวศร์   อันเรืองเดชทุกสถาน
เล็งทิพย์จักษุญาณ   ก็แจ้งความตามประสงค์

๏ ชวนกันมาประชุม   น่าพระลานในล้อมวง
บางเหล่าก็สวมทรง   อาภรณ์ศรีมณีเขียว

๏ ลางเหล่าก็ทรงเครื่อง   แดงประเทืองดุจเดียว
แต่ละองค์ทรวดทรงเพรียว   เหาะห้อมล้อมมาพร้อมกัน

๏ กรกุมประทุมไฟ   มาแต่ในนันทวัน
เปนอุบลเบื้องสวรรค์   นอบน้อมถวายกร

◎ พร้อมใจสามิภักดิ์ สุรารักษ์สโมสร
กล่าวพจน์แสนสุนทร ข้างขับขานประสานเสียง
◎ อินทร์พรหมประนมนิ้ว เปนแถวทิวรำรายเรียง
เวียนวงเปนคู่เคียง สำเนียงเพราะสนั่นสนาม
◎ คนธรรพ์อันเรืองฤทธิ์ ก็ประสิทธิ์เพิ่มเขตรคาม
กุมภัณฑ์ก็นำสาม หิรัญสุวรรณรัตนา
◎ นาคาศักดาเดช นำไตรเพทแลวิทยา
พระยายักษ์ทรงฤทธา อำนวยไชยพระชนม์ยืน
◎ พระสยามเทพบุตร ฤทธิรุตม์คอยขัดขืน
อริราชทุกวันคืน บำบัดไภยบ่พาธา
◎ พระกาฬพระกรกุม ประทุมทิพย์ระเห็จมา
เสื้อเมืองเรืองเดชา ก็ซร้องสาธุการเชิญ
◎ ต้อนรับคำนับนบ เคารพเทพย์อันหาวเหิน
ประชุมชื่นชมเพลิดเพลิน เจริญเทพหฤทัย ฯ

(ร้องจบต่อรูปโคมเวียน พิณพาทย์ทำเพลงเชิดฉิ่ง)

บทที่ ๕ ร้องเพลงลมพัดชายเขา

๒๘ ๏ ข้างนั้นเทวเรศร์ เทวราชภูเดช ทุกประเทศน้อย
ใหญ่ ทั้งรุกขเทวา อากาศเทพไท อิกเทพย์สถิตย์ใน
ศาลทุกตำบล

๏ สถานหลักเมือง ศักดิ์สิทธิ์ฤทธิเรือง เจตคุกฤทธิรณ
ประชุมพร้อมพรั่ง ทั่วทั้งมณฑล เกลื่อนกลาดเวหน
สับสนปนกัน

๏ ทรงเครื่องเรืองรอง แสงเพ็ชรแสงทอง นพรัตน์
เรียงรัน มรกฏน้ำแก่ แต่ละเม็ดค่าพัน ทับทิมน้ำนั้น
ใสเรือเหลือง[๑]งาม

๏ โอปอประดับ รุ้งศรีสลับ ระยับแวววาม
เครื่องเพ็ชรเจ็ดสี เรียงรายอร่าม ดอกประจำยาม
ราชาวดี

---

๑ จะเป็นเรืองๆเหลืองสงไสยอยู่ พิมพ์ตามฉบับเดิม

๏ เทพเจ้าชุมนุม ทั่วทิศประชุม รุ่งเรืองรัศมี
โปรยทิพบุบผา อาสาวดี มณฑามาลี
หอมตระหลบอบไป
๏ บางเทพย์เสพย์รศ อาสาวดีสด ศรีกายสุกใส
เรรจากล้าหาญ บ่เกรงกลัวใคร คิดสู้หมู่ไภย
อสูรทั้งปวง
๏ เตรียมสาตราวุธ ท่าทางอุดตลุด ฤทธิไกรใหญ่หลวง
ศิลป์ศรพระขรรค์ ขึ้นสายเหนี่ยวหน่วง ขันแขงคทาควง
ท่าทางที่รำ
๏ บางเทพย์ขานขับ ดนตรีน่าทับ สำเนียงเสียงฉ่ำ
ประสานเสียงซอ ข้างขับระบำ จังหวะแม่นยำ
หลักหลายแน่นหนา
๏ ท่าทางย่างกราย ทรวดทรงผึ่งผาย รำร่ายไปมา
ซ้อมจังหวะประเท้า งามจริตกิริยา บรรเลงเพลงช้า
ถ้วนหน้าเปรมปรีดิ์

(ร้องจบต่อรูปข้อม พิณพาทย์ทำเพลงมหาไชย)

บทที่ ๖ ร้องเพลงสามไม้
ต่อรูปซุ้มไปในเวลากำลังร้อง

๑๑ ๏ จบพจน์เทพชุมนุม　　มากลุ้มมาเกลื่อนสำราญ
รายเรียงเสียงประสาน　　ขับเพลงบรรเลงดนตรี
๏ กล่าวกลอนบำเรอบาท　　โดยพระราชโองการมี
ถ้วนหน้าก็เปรมปรีดิ์　　เฉลิมพระเกียรติภูวไนย
๏ เทพย์ทั่วทุกสถาน　　รู้ประมาณอำลาไท
พร้อมกันต่างครรไล　　ระเห็จเหาะยังนภา
๏ กระทำประทักษิณ　　นรินทรด้วยหรรษา
แล้วหลีกลัดคีรีมา　　สู่พิมานเมืองสวรรค์ ฯ

จบบทรำโคมรัชกาลที่ ๔

บทรำโคมแต่งครั้งรัชกาลที่ ๕

บทพิเศษ ร้องเพลงกราวรำมอญ

บทนี้แต่งสำหรับงานเฉลิมพระชนม์พรรษาครั้งแรก
เมื่อปีมเมีย พ.ศ. ๒๔๑๓

๑๖ ๏ ศรีสิทธิไชยสมัยกาล เถลิงวารสงกรานต์
สมโภชสมภพราชา

๏ พระบาทสมเด็จพระจุฬา ลงกรณมหา
กระษัตริย์ธิราชบพิตร

๏ คำนวณพระชนม์ตามอาทิตย์ ถึงวันแซยิด
สัตตารัสสสังวัจฉร์

๏ มาศพฤศสองร้อยสิบทัศ ในมะเมียนักษัตร
ศกพันสองร้อยนพวาร

๏ จงเจริญศุขสวัสดิ์พิศาล อุดมสมภาร
พระเดชขจรจบภพไตร

๏ ขอพรหเมศเทเวศร์อำนวยไชย ถวายแด่ท้าวไท
ทุกเมื่อทุกมาศภูลเติม

บทที่ ๗ ร้องเพลงนางนาค[1]

๏ ศรีสวัสดิพิพัฒน์พรผล แด่พระจอมจุมพล
พิภพสุธาสยามินทร์
๏ พระเดชแผ่ทั่วแดนดิน ทุกประเทศธานินทร์
ขจรระบือฦๅไชย
๏ บารเมศพระพานมิ่งมหัย สวรรยาธิปตัย
เปนจอมจุฑาธาตรี
๏ ดับเข็ญเย็นทั่วธรณี พระวงศ์มนตรี
ประชาประชุมชนบาน
๏ แซ่ซร้องสรรเสริญสมภาร พระปรีชาญาณ
ทนุบำรุงภูวดล
๏ เพียบพูนภูลภาพมณฑล เกลื่อนกลุ้มชุมชน
ทุกเพศทุกพวกภาษา

---

๑ บทแต่ที่ ๗ ไปใช้ร้องแทนบทรัชฎาลที่ ๔ แต่ในงานพิเศษ ฤๅถ้าเปนงานหลายวันก็ใช้ร้องสลับวันกับบทรัชฎาลที่ ๔ ถ้าโดยปรกติใช้ร้องแต่บทรัชฎาลที่ ๔

๏ จึ่นจามสยามโยนตรา   มอญม่านมะลา
วะแขกแลทั้งฝรั่งญวน

๏ กัมพุชชาติชวามามูลมวญ   ต่างชาติชุมชวน
มาพะมาพึ่งบารมี

๏ ล้วนร่ำเริงรื่นปรีดิ์   ทั่วทั้งบุรี
เกษมสำราญบานกระมล

๏ น้อมเกล้าถวายไชยมงคล   ให้ยืนพระชนม์
เจริญยิ่งร้อยพรรษา

บทที่ ๘ ร้องเพลงลีลากะทุ่ม

๏ ศรีสิทธิฤทธิไชยไกวัล   น้อมบังคมคัล
เคียงพระบาทธิราชจอมปราณ

๏ ชดกรอ่อนเกล้าเอางาน   บำเรอบทมาลย์
ด้วยการระบำรำถวาย

๏ กระกงวงแวดเวียนซาย   ร่ายเรียงเคียงราย
บรรจบจงครบเพลงรำ

๏ จัดจองละบองบทลำนำ   โดยแยบระบำ
ระบบทระบอนกลอนฉันท์

๏ ชูเชิดพระเกียรติจอมธรรม์ พระคุณอนันต์
อเนกจะเหลือพรรณา

๏ พระเดชปกเกล้าเหล่าประชา อยู่เย็นเปนผา
ศุกแสนเกษมเปรมใจ

๏ สมบูรณ์ภูลศุขทุกสมัย ทั่วทั้งเวียงไชย
ชื่นชมบรมบารมี

๏ สรวมเทพทั่วทุกราษี จบหล้าธาตรี
จงช่วยภิบาลบาทบงสุ์

๏ ให้เกษมศุขสวัสดิ์ดำรง พระชนม์ยืนยง
ยิ่งร้อยแห่งรอบสุริยันต์

๏ พระยศยืนคู่ดวงจันทร์ คู่ดวงตวัน
คู่หล้าคู่ฟ้าดินดง

บทที่ ๔ **ร้องต้นเพลงฉิ่ง**

๑๖ ๏ กฤษดาญชลีน้อมจำนง ในเบื้องบาทบงสุ์
บรมนรินทร์ปิ่นสยาม

๏ พระญาณใหญ่ยิ่งคือคาม ภิรอรรณพนาม
มหาสมุทซึ้งสินธุ์

๏ พระเดชแผ่ทั่วแผ่นดิน เด่นดังดวงทิน-
กรจรัสชัชวาลย์
๏ พระคุณปกเกล้าเย็นปาน จันทร์แจ่มคัคณานต์
แลส่องสว่างธาตรี
๏ บังคมก้มเกล้าดุษฎี ต่างดอกมาลี
ประทีปแลธูปเทียนทอง
๏ นอบน้อมบูชาผ้าลออง พระบาทผู้ครอง
พิภพแผ่นพื้นไผทไทย

บทที่ ๑๐ ร้องเพลงขึ้นพลับพลา

(หาบทยังไม่พบ)

บทที่ ๑๑ ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี

๏ ความ ศุขสมบัติทั้ง บริวาร
เจริญ พะละปฏิภาณ ผ่องแผ้ว
จง ยืนพระชนม์นาน นับรอบ ร้อยแฮ
มี พระเกียรติเลิศแล้ว เล่ห์เพียงเพ็ญจันทร์ฯ

บทรำโคม

แต่งถวายพระพรกรมขุนวรจักรธรานุภาพ

ในงานเฉลิมพระชัณษา ๕๐ ปีบริบูรณ์

เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๔๐๙

บทที่ ๑ เห็นจะร้องเพลงกราวรำมอญ

๑๖ ๏ กฤษดาญชลีกรกรรพุม ทัศนัขชุมนุม
ประนตน้อมในทรงนาม
๏ พระเดชปกเกษเกรงขาม เมตตาพยายาม
ชุบเลี้ยงลูกด้วยการุญ
๏ ดูข้าน้อมนอบขอบคุณ หวังจะค้ำจุน
จำนงจงรักภักดี
๏ ขอพึ่งพระเดชบารมี ให้ศุขสวัสดี
แก่ข้าพระบาททั้งหลาย

บทที่ ๒ ร้องเพลงนางนาค

๏ ศรีสิทธิไชยกรกราย ประนมบังคมหมาย
มาร้องมารำบำเรอ

๏ ในพระเจ้าน้องยาเธอ ทรงพระคุณเสมอ
เทียบเท่าชนกชนนี

๏ กำหนดการสมภพครบปี เถลิงพระชนม์ภูมิ
ห้าสิบเอ็ดรอบทางอาทิตย์

๏ จันทร์จรรอบทางถิ่งนิตย์ คำนวณควรคิด
เอกูนติงสัตตชะ

๏ คิดคำนวณนับข้างวาระ หมื่นแปดสหัสสะ
หกร้อยยี่สิบนพวาร

๏ จงเจริญศุขสวัสดิพิศาล บริบูรณ์ศฤงคาร
อุดมสมบัติวัฒนา

๏ ศัตรูหมู่ภัยอหังการ์ อย่าพานพาธา
ต่อใต้ฝ่าลอองพระบาท

๏ ทุกข์โศกโรคภัยจงปลาศ พยศแลพยาธิ์
อย่าได้มีในพระองค์

๏ การสิ่งที่ควรประสงค์ ได้ดังจำนง
เทอญพ่ออย่าคลาศขาดเคือง

๏ พระชนม์จงดำรงรุ่งเรือง เยิ่นยาวนับเนื่อง
ด้วยไชยฉนำล้ำประยูร

บทที่ ๓ ร้องเพลงพัดชา

๏ ขอภูมเจ้าที่เพิ่มภูล รุกขเทพย์จำรูญ
จงช่วยพิทักษ์รักษา

๏ ขอกรุงพาลีเทวา อากาศเทพา
บำบัดสรรพอันตราย

๏ ท่านบำรุงเจ้านาย ข้าพเจ้าทั้งหลาย
ทุกปีทุกเดือนคืนวัน

๏ ดำรงความประสงค์พร้อมกัน ราชกิจทรงธรรม์
พระเจ้าพิภพพานสยาม

